

ДЕЯКІ ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН В СРСР

СУРНІН В.Б. (Ужгород)

Однією із найменш досліджених з точки зору національних відносин і водночас найважливіших для розуміння радянської дійсності сторін її воістину сюрреалістичного буття є економіка. Побудована на планових засадах згідно теорії Маркса, вона так само, як і її антитеза – ринок, змушена була в силу об'єктивної необхідності дбати про задоволення матеріальних потреб населення. Однак це первинне з позицій пересічного громадянина завдання відступало на другий план перед політичними інтересами партії. На її розсуд, налагодження і розвиток соціалістичного господарства мало виконати більш важливу місію, а саме, – довести перевагу нового ладу над старим, капіталістичним. Зробити це в умовах багатонаціональної країни можна було лише спираючись на ідеологію інтернаціоналізму, яка нехтувала національними інтересами заради класових в ім'я світової пролетарської революції.

Фактично, вся стратегія і тактика більшовицької партії в боротьбі за владу в 1917 р. та її укріплення після Жовтневого перевороту будувались на очікуванні світової революції, підпорядковувались їй. «Радянська влада, – відверто говорив Ленін на VIII з'їзді РКП (б) в 1919 р., – поставила всесвітню диктатуру пролетаріату і всесвітню революцію вище усяких національних жертв, якими б важкими вони ні були» [1].

Після закінчення Громадянської війни та іноземної інтервенції, навіть після переходу до НЕПу, перспективи пролетарської революції на заході ще продовжували збуджувати уявлення деяких комуністичних лідерів із оточення Леніна. Однак сам вождь уже побачив спад революційного руху в Європі і головну увагу соратників зосередив на проблемах мирного будівництва Радянської держави [2].

Як і будь – яке конкретне завдання, побудова соціалізму «в одній окремо взятій країні» потребувала певної деталізації і визначення пріоритетів з позицій національної політики партії. Основні її параметри окреслили X і XII з'їзди РКП (б), рішення яких взаємодоповнювали одне одного.

На цю обставину звертали увагу і радянські дослідники. Однак їх публікації – це апологетика обраного курсу, який вважався єдиною правильним і можливим [3]. У нас є глибокі сумніви щодо таких висновків, і далі ми покажемо,

чому. А зараз, щоб не виходити за рамки обраної теми, назвемо тільки два пункти із багатьох, що дали назву як резолюції X з'їзду «Про чергові завдання партії з національного питання», так і іншим рішенням з цього приводу.

Першим і найбільш актуальним з точки зору агітації колоніального Сходу за соціалізм було визнано завдання розбудови власної державності у народів, які її доти або втратили, або не мали взагалі. На стадії реалізації вказаного завдання у 20-ті роки більшовики за основу прийняли есерівську ідею федеративного устрою країни з виділенням територій за їх національно – мовними характеристиками. Хоча, як слушно зауважив з цього приводу професор Кельнського університету А. Каппелер, «реаліям російської держави з її етнічною мішаниною більше відповідав би розвинутий в теоріях «австро-марксистів» і перейнятий в них єврейським Бундом принцип індивідуальної культурної автономії» [4].

Відкинувши його, більшовики змусили були йти послідовно по шляху одержавлення етносів і створювати відповідні партійні та радянські структури управління; діючі на рідній мові суди, школи, культурно – освітні заклади та професійно – технічні училища для прискореної підготовки кадрів кваліфікованих робітників із представників «корінного» населення тощо.

На думку Сталіна, який виступав з основними доповідями по національному питанню на обох з'їздах, у такий спосіб національні окраїни почнуть наздоганяти Центральну Росію і буде ліквідовано фактичну національну нерівність, котра існувала при самодержстві. Власне, це і є другий пункт національної програми РКП(б), який ми обіцяли назвати. Доповнювався він положенням про економічну нерівність, що склалась історично і особливо відчувалась у Закавказзі, в Туркестані та на Північному Кавказі.

З метою подолання цієї економічної нерівності X з'їздом передбачалось, як зазвичай, «планомірне насадження промисловості на окраїнах шляхом перенесення фабрик до джерел сировини» [5]. А XII з'їзд назвав уже і виконавця широкомасштабної акції – російський пролетаріат, допомога якого відсталим народам Союзу повинна бути не тільки «дійсною», але і «тривалою» [6]. Що приховувалось за даними формулюваннями, ми покажемо у наступному.

Стосовно самої допомоги, то вона із самого початку, задовго до 1922 р., здійснювалась у широких масштабах під проводом Наркомнаца РРФСР. Так, у травні 1918 р. Наркомнац ініціював утворення особливого Управління іригаційними роботами в Туркестані. У його розпорядження поступив не тільки кредит у 9 млн. золотих карбованців, виділених Раднаркомом на відбудову іригаційних систем, але й відповідні кадри, технічні матеріали. Перший поїзд з ними відправився в Туркестан у вересні того ж року [7].

Коли почалось відновлення промисловості, із центральних губерній Росії в національні райони одне за одним почали «переїжджати» цілі фабрики і заводи. Тільки в 1921 р. в Дагестан «перебралась» воєно – ткацька фабрика, консервний завод із Урюпінська і взуттєва фабрика із Москви. Одну фабрику із Москви взяла Грузія, одну – Бухара, хоча могла взяти і чотири; велику текстильну фабрику із Іваново-Вознесенська взяв Туркестан. В тому ж 1921 р. РРФСР направила в Дагестан 2859 сільськогосподарських машин; Туркестан отримав 4,5 млн. пудів хліба і велику кількість технічного обладнання та реманенту [8].

Така «інтернаціональна» допомога, яка більше нагадувала демонтаж російської промисловості, розглядалась партійною верхівкою як плата за старі гріхи самодержавства і не викликала сумніву з позицій об'єктивних можливостей російського пролетаріату. Вповні зрозуміло, що і радянська історіографія у наступні роки трактувала перелічені вище факти цілком однозначно. Ми ж спробуємо підійти до їхньої оцінки неупереджено.

Перше, що вимагає уточнення, це теза про «вину» самодержавства за економічну і соціальну відсталість національних окраїн. Заради об'єктивності треба визнати, що у порівнянні з центральними губерніями Росії вони дійсно знаходились у гіршому стані, однак не всі. Польща, Фінляндія, Прибалтика за рівнем економічного і соціального розвитку ні в чому не поступалися Центру, а багато в чому його і випереджали. Інші, переважно східні території, знаходились в ролі «наздогоняючих» тому, що тут майже у недоторканості довгий час залишався феодальний уклад. Ситуація почала змінюватися тільки у другій половині XIX ст., коли Середня Азія, Північний Кавказ та Закавказзя увійшли до складу Російської імперії. Північний Кавказ остаточно був приєднаний в 1864 р. після розгрому імамату Шаміля; питання про Закавказзя було нарешті «закрито» після російсько – турецької війни 1877-1878 рр.; Середня Азія увійшла до складу Росії лише в середині 80-х рр. XIX ст.

У наступний період економіка названих територій була інтегрована в загальноросійський ринок. Чим даліше, тим швидше тут набувають розвитку капіталістичні відносини. Про це свідчить, зокрема, розподіл по національних районних підприємств і промислового пролетаріату. За даними на 1908 р. картина промислового розвитку була така. Із 19883 наявних тоді промислових підприємств 5607, або 28,7 %, були розташовані у великоруських губерніях, 3995, або 20,1 % – в українських, 2033, або 10,1 % – в прибалтійських, 1967, або 9,9 % – в білорусько-литовських, 771, або 3,9 % – в закавказьких, 387, або 2,0 % – в середньоазіатських. Промисловий пролетаріат, що нараховував 2168,8 тис. чоловік, був сконцентрований у великоруських губерніях на 36,6 % в українських – на 15,8, у прибалтійських – на 12,2, у білорусько-литовських – на 2,6, у закавказьких – на 3,0, у середньоазіатських – на 0,5 %. За вартістю виробленої продукції розподіл був таким: великоруські губернії – 36,1 %, українські – 10,5, білорусько-литовські – 2,2, прибалтійські – 15,3, закавказькі – 5,2 середньоазіатські – 1,7 % [9]. Отже, говорити, що їй доводиться «починати все з нуля», у Радянської влади не було підстав.

Що стосується характеристики російського пролетаріату, то його становище у перші роки після закінчення Громадянської війни якнайкраще укладається у поняття «декласація». По-перше, чисельність промислового пролетаріату зменшилась з 2,2 млн. чол. на початку XX ст. до 1 млн. чоловік в 1921 р. Причому, особливо постраждали обидві столиці: Москва втратила половину своїх робітників, Петроград – 23.600 тис. фабрично – заводських робітників служили в армії, 180 тис. з них загинуло. 80 тис. знаходились у «продагонах».

По-друге, почалось масове безробіття в зв'язку з катастрофічним спадом виробництва. Тільки в лютому 1921 р. зупинилось 64 найбільш крупні заводи Петрограда. в тому числі Путиловський. Робітники опинились на вулиці й, рятуючи свої сім'ї від голоду, тисячами тікали на село [10].

Не бачити ці процеси було неможливо. Однак спроба порушити питання про декласацію робітничого класу, зроблена головою виконкому Комінтерну Г. Зінов'євим на XI з'їзді (квітень 1922 р.), виявилась невдалою. Виникає питання, чому? Щоб знайти правільну відповідь, треба ближче ознайомитись із техніською спадщиною у національному питанні, зокрема, з його ставленням до російського етносу.

Вдучи у національному питанні по словах Маркса, Ленін завжди ролі дав його через призму класової боротьби. Саме у зв'язку з цим

із наявністю у росіян видатних борців «за свободу і за соціалізм», він був готовий навіть визнати за великоросами право «на національну гідність». Однак не більше того. Сам російський етнос, тобто росіян в цілому, лідер більшовицької партії вважав «великодержавною» і «пригноблючою» нацією. «Економічне процвітання і швидкий розвиток Великоросії, – попереджав він у 1914 р., – потребує звільнення країни від насилля великоросів над іншими народами» [11]. І щоб у читача, знайомого із класовим підходом до суспільних явищ, не закралось сумніву щодо такої незвичної постановки питання, Ленін спеціально роз'яснив у статті «Про карикатуру на марксизм» (1916 р.), що має на увазі і «гегемона» – російський робітничий клас: «Робітники пригноблючої нації до звісної міри учасники своєї буржуазії у справі пограбування нею робітників (і маси населення) пригнобленої нації» [12].

А раз так, розвивав свою думку Ленін уже після Жовтневої революції, «інтернаціоналізм з боку пригноблючої або так званої «великої нації» (хоча великої тільки своїми насильствами, великої тільки так, як велик держиморда) повинен полягати не тільки у дотримуванні формальної рівності націй, але й в такій нерівності, яка відшкодовувала би з боку нації пригноблючої, нації великої нерівність, котра створюється у житті фактично ...» [13]

Залишаючи без коментарів явно русофобську сторону міркувань Леніна, що потребує окремої розмови і вже навіть стало предметом обговорення [14], зупинимось на деяких практичних аспектах його звинувачень. Першим і відносно легким для з'ясування питанням є демографічний аспект. Російський етнос був дійсно найбільш численним серед інших народів імперії (43 % від загальної кількості населення). Це факт, який має природноісторичне пояснення. Однак на його підставі аж ніяк не можна було вимагати, щоб росіян в цілому і окремо там, де вони живуть в етнічно змішаних районах, поставити у нерівноправне становище. Важко собі уявити, чим закінчилась би така спроба в Англії або, скажімо, у Франції, де подібний до Леніна теоретик почав би вимагати поставити у нерівноправне становище відповідно англійців і французів по відношенню до мешкаючих там національних меншин. У кращому випадку йому б, напевно, вказали на двері. А в Радянській Росії будь – яка, навіть божевільна ідея, вважалась правильною, якщо тільки її проголошувала партія.

Більш складним для пояснення, хоча не менш переконливим з точки зору «його величності

факту», є питання про «великодержавність» і звідси – «переваги» російського етносу у порівнянні з іншими народами імперії. Не вдаючись у подробиці даної теми за браком місця, виділимо тільки її економічну складову.

Всупереч тому, що бездоказово стверджував ведучий марксист – інтернаціоналіст, основна частина російського (великоросійського) етносу аж ніяк не збагачувалась за рахунок інших етнічних груп. Навпаки, публікації як дореволюційних, так і сучасних авторів доводять, що етнічні росіяни у своїй масі жили гірше, ніж неросіяни [15]. Цьому сприяла державна бюджетна політика, на що вказував тодішній міністр фінансів С.Ю. Вітте. За його даними, наведеними визначним американським дослідником української економіки І.-С. Коропецьким, податковий тягар був найтяжчий у п'ятнадцяти чорноземних та центральних промислових областях європейської частини імперії. Наприклад, у 1896 р. бюджетні надходження звідти перевищували видатки на 3 крб. 50 коп. на душу населення. Ці провінції були серед найбідніших. Лише одну з них замешкували українці і ще одну білоруси, а решта була центром етнічної Росії. Натомість того ж року видатки з бюджету перевищували надходження в неросійській Середній Азії на 1 крб. на душу населення і на 70 коп. у Закавказзі [16].

При бажанні відповідні статистичні розрахунки можна було б навести і за більш тривалий період. Однак картина від цього не зміниться: царський уряд дійсно проводив політику, яка не вписувалась у традиційне поняття «колоніальна держава». Але що стояло за нею? Вкладаючи досить великі кошти в національні окраїни (80 % вивезеного за межі Росії капіталу припадає на Схід і Середню Азію), самодержавство переслідувало перш за все власні геостратегічні інтереси, інтереси оборони країни. Такі ж цілі переслідував і Радянський Союз, про що автору вже доводилось писати [17].

Розвиваючи ринкову інфраструктуру на нових територіях, будуючи залізниці та підприємства, царський уряд звертав увагу, як правило, на той регіон, котрий був для нього важливий, із вище наведених міркувань, у даний момент. Його розвивали незалежно від того, яка нація мешкала там.

Радянська система, з її надзвичайною централізацією і плановістю, за оцінками дослідників – економістів мала значно більші можливості у розв'язанні регіональних проблем. Тому нею був обраний курс на одночасний підйом усіх національних окраїн, який після утворення СРСР дістав назву «вирівнювання економічних

рівней». Вважалось, що це сприятиме інтеграційним процесам і посилить усталеність системи. Але поки було досягнуто запланованого результату, спрацювала закономірність: якщо першочерговим є завдання максимізувати виробництво у державі в цілому, потерпають регіони з низьким рівнем ефективності виробництва, звичайно менш розвинені. Якщо ж за мету ставиться вирівнювання економічного розвитку регіонів, то користь від того матимуть менш розвинені з них [18].

Саме так і відбувалось у Радянському Союзі, де політика «вирівнювання економічних рівней» здійснювалась перш за все шляхом надання дотацій республіканським бюджетам. Обсяги їх, особливо до початку індустріалізації, були дуже великими. Так, бюджет Таджикистану в 1927 р. на 92,2 %, в 1928 – на 79,7 і в 1929 р. на 72,6% складався із дотацій союзного уряду. В 1934 р. цей показник скоротився до 46 %, однак практика дотування продовжувалась і в наступному. Всього за 1933-1936 рр. дотації ТадРСР із загальносоюзних коштів становила 238 млн. крб. Крім того, ряд крупних промислових підприємств республіки та іригаційні споруди повністю фінансувались за рахунок союзного бюджету.

У результаті випереджаючих темпів росту раніше відсталі райони у довоєнні роки почали наближатися до Центру. За період з 1913 по 1940 обсяг валової продукції крупної промисловості по СРСР в цілому збільшився у 12 разів, а по Вірменській РСР – у 22,6 рази, по Казахській РСР – у 19,6, по Киргизькій РСР – у 153, по Таджикиській РСР – у 227 разів.

Паралельно розвивався процес формування національних загонів робітничого класу, без якого саме «вирівнювання» втрачало сенс. Проілюструємо це на прикладі знову ж таки важкої промисловості. Тут за період з 1926 по 1939 р. Кількість робітників у розрахунку на кожну 1000 чол. по СРСР зросла в цілому у 4 рази, а в Туркменській РСР – у 12,7 рази, в Казахській РСР – у 18,4, в Киргизькій РСР – у 27 разів. Навіть в автономних районах Сибіру (Якутія, Бурятія), де панували докапіталістичні відносини, на кінець 30 – х рр. національні кадри робітників становили 10 – 15% від загальної кількості усіх робітників [19].

Не торкаючись решти також важливих аспектів даної теми, візьмемо під увагу той факт, що тенденція до вирівнювання регіонів у 60-70-ті рр. припинилася [20]. А далі вступили в дію інші, тепер уже негативні фактори процесу «вирівнювання», запрограмовані із самого початку «ленінською національною політикою».

Одним із них, очевидно, є фактор «ціни» за індустріалізацію нац. окраїн. Основна вага політики «вирівнювання» лягла, як ми уже згадували, на плечі більш розвинених в економічному відношенні регіонів, в першу чергу Російської Федерації. Поставлена партією в положення «старшого» поміж союзних республік «брата», вона повинна була думати про «молодших», нерідко позбавляючи саму себе самого необхідного. Союзний уряд пильно стежив за тим, принаймні у 1960-1986 рр., щоб національний дохід зростав у неросійських республіках швидше, ніж в РРФСР – дванадцятій за цим показником серед 15-ти союзних республік [21]. А це потягло за собою перекоси і в соціальній сфері, що дуже боляче сприймалось населенням. «Не можна миритися з положенням, – говорив Б.Єльцин у розпал боротьби за суверенітет Росії, – коли по продуктивності праці республіка знаходиться на першому місці в країні, а по питомій вазі видатків на соціальні нужди – на останньому, п'ятнадцятому» [22].

Логічним наслідком боротьби проти нав'язаної їй на початку 20-х років ролі донора став вихід Росії з-під контролю Центру і розпад СРСР. Однак, якщо розібратися, причини для незадоволення були у всіх. Візьмемо для прикладу республіку Середньої Азії. Поставлені у жорсткі рамки примусової модернізації, вони виявились не готовими до багатьох технологічних новацій, здійснюваних всюди по одному шаблону. Так, ідеологічні аспекти, котрі вимагали однорідної соціальної структури суспільства, класу, підштовхували до невинувато великих масштабів промислового будівництва. В той же час соціокультурні традиції місцевого населення, зв'язані з землеробством, ігнорувались або «корегувались» партійними постановами. Скажімо, у Таджикистані гірським колгоспам «спускався» план посіву озимини, яка не визрівала в гірських районах, в результаті чого в 1935-1936 рр. увесь посів ячменю загинув. А голод, що насунувся невдовзі, забрав життя у 2 млн. жителів республіки [23].

У кінцевому рахунку і сама ідея «вирівнювання», запропонована Центром як панацея від усіх бід, обернулася для національних окраїн новими проблемами. Побудувавши спільними зусиллями на своїх територіях величезну кількість заводів, фабрик та інших об'єктів промислового призначення, союзні республіки були відсторонені від управління ними. Так, частка всесоюзних міністерств і відомств у власності на засоби виробництва становила у 80-х рр. в Прибалтиці 90 %, в Росії – 93, в Україні – 95 %. Таке становище відповідало більшою мірою статусу колонії, а не суверенної держави.

Далі. Імперська система довела до абсурду спеціалізацію виробництва. Наприклад, Україна за Сталіна безальтернативно стала сталевим та вугільним центром СРСР. Частка великої промисловості в господарському виробництві вже у 1938 р. досягла тут 92,5 %. І в повосенний період інвестиції на 85,7 % направлялись в Україну у важку промисловість [24]. В результаті концентрація важкої індустрії України у Придніпров'ї та в Донбасі довела ці регіони до стану екологічної катастрофи.

Не менш катастрофічні наслідки мала і спеціалізація виробництва у сільському господарстві, зокрема, в Середній Азії, де невпинно розширювались площі під бавовною. Республіки, що її вирощували, стали постачальниками сировини в Центр, а звідти отримували її частину у вигляді готових тканин. Так, по Узбекистану відповідні показники становили 94 і 40 % [25]. Марно і говорити, які величезні збитки приносили отакі зустрічні перевезення. Крім того, вони були збиткові і з інших причин. За оцінками радянських економістів, перевезення товарів залізницею стає нерентабельним на відстань, що перевищує 1000-1500 км [26]. А в СРСР маршрути внутрішніх перевезень часто досягали 3-7 тис. км.

Нарешті, союзні республіки стали заручниками не тільки соціально – економічного патерналізму Центру, але і його кадрової політики. Через систему пільг, «національних наборів» у вузи Москви, Ленінграду та інших крупних наукових центрів союзні республіки ще у 20-ті рр. дістали можливість готувати відповідні кадри для промисловості, сільського господарства, партійних та радянських органів. В результаті в республіках з часом сформувалась місцева етноеліта, представники якої забронювали адміністративно – управлінські посади і престижні соціальні ніші. Погіршення економічного становища, укріплення етнічності як критерію

політичної стратифікації на рубежі 80-90-х рр. породили невдоволення у значній частині «некорінного» населення, викликали міграційні устремління, особливо у росіян.

Ось як простежується цей процес у деяких країнах Середньої Азії. Згідно перепису 1989 р. чисельність етнічних росіян в Узбекистані дорівнювала 1,65 млн. чоловік. Понад 80 % з них були зайняті у промисловості, на будівництві, у сфері народної освіти. За експертними оцінками, вже на середину 90-х рр. більше 300 тис. росіян виїхало за межі Узбекистану, а у 2000 р. їх кількість сягнула 800 тис. чоловік. У свою чергу, Киргизію за першу половину 90-х рр. залишило 470 тис. росіян із 900 тис., що мешкали там. Російська діаспора в Таджикистані скоротилась за той же час з 388 тис. до 80 тис. чоловік [27].

Негативні наслідки вказаних процесів для росіян не викликають сумніву. Разом з тим вони торкаються і титульних народів, перш за все в аспекті кадрового забезпечення економіки.

З огляду на вказане можна дійти висновку, що «вирішення національного питання» в СРСР не мало самодостатнього значення. Воно підпорядковувалось інтернаціональним завданням побудови соціалізму, і з цієї точки зору питання економічної доцільності в рамках «єдиного народногосподарського комплексу» відступало на другий план. Багато в чому це була економічно безглузда інтеграція, не позбавлена, однак, глибинного смислу. Справа в тому, що досягнення економічної ефективності перед нею і не стояло. Завдяки централізованому плануванню, такому географічному розподілу економічної діяльності, коли один регіон просто не міг жити без іншого, створювались додаткові елементи міцності, усталеності системи в цілому.

Якийсь час така система могла задовольняти потреби і навіть конкурувати на світовій арені. Але в межах довгострокового періоду її «слабкі місця» повинні були вилізти назовні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ленин В.И. Полн. Собр. Соч. (далі – ПСС). – Т.38, – С.133.
2. Див.: Последние письма и статьи В.И.Ленина. – ПСС. – Т.45
3. Див.: Азизян А.К. Ленинская национальная политика в развитии и действии. – М., 1972; Метелица Л.В. Расцвет и сближение социалистических наций. – М., 1978; Горовский Ф.Я., Римаренко Ю.И. Марксистско – ленинская теория нации и социалистическая практика. – К., 1985; Тадевосян Э. В. Государственные формы решения национального вопроса в СССР. – М., 1972.
4. Каппелер А. Россия - многонациональная империя. Перевод с немецкого. – М., 1996. – С. 306.
5. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. Т.2-й. – М., 1970. – С. 252-253.
6. Там же. – С. 438
7. Вопросы истории. – 1982. – № 11. – С. 96.
8. Национальная политика России: история и современность. – М., 1997. – С. 283.
9. Куличенко М.И. Национальные отношения в СССР и тенденции их развития. – М., 1972. – С.331.
10. Верт Н. История Советского государства. 1900 - 1991. Пер. с фр. – М., 1998. – С. 153.

11. Ленин В.И. – ПСС. – Т. 26. – С. 109.
12. Там же. – Т. 30. – С. 107.
13. Там же. – Т. 45 – С. 359.
14. Див.: Козлов В.И. Национализм, национал – сепаратизм и русский вопрос // Отечественная история 1993 №2. – С. 50; Национальная политика России: история и современность. – С. 299.
15. Див.: Каппелер А. Россия – многонациональная империя. – С. 133-137; Яснопольский Н.П. О географическом распределении доходов и расходов России. Т. 2-й. – К., 1897. – С.439.
16. Коропецький І.-С. Вказана праця. – С. 97.
17. Див.: Сурнін В.Б. Національна політика Москви у ХХ столітті: до питання про наступність //Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «історія». Випуск 4. – Ужгород, 1999.
18. Коропецький І. – С. Вказана праця. – С. 51
19. Метелица Л.В. Разрешение национального вопроса в СССР – величайшее завоевание социализма. – М., 1972. – С. 18-20.
20. Коропецький І. – С. Вказана праця. – С. 91-92.
21. Там же. – С. 98.
22. Ельцин – Хасбулатов: единство, компромисс, борьба. – М., 1994. – С. 25.
23. Национальная политика России..... – С. 358.
24. Лановик Б.Д., Матисякевич З.М., Матейко Р.М. Економічна історія України і світу. Підручник – К., 1999. – С. 624, 657.
25. Правда Востока. – 1985. – 18 декабря.
26. Дудинский И.В. Ресурсы и международное сотрудничество. – М., 1968. – С. 274
27. Национальная политика России..... – С. 499, 501-502, 510.

SUMMARY

SOME ECONOMIC ASPECTS OF THE NATIONAL RELATIONS IN THE USSR

Surnin V. (Uzhhorod)

The Soviet power proclaimed the strategic aim of its national politic the smoothing of economic development of regions. Traditionally considered that everyone vin of it. But nearly 70 – years experience of functioning «common national-economy complex» deny obviousness of the conventional earlier standpoint.

РЕЗЮМЕ

НЕКОТОРЫЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ НАЦИОНАЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ В СССР

Сурнин В.Б. (Ужгород)

Стратегической целью своей национальной политики Советская власть провозгласила выравнивание экономического развития регионов. Традиционно считалось, что от этого выигрывают все. Однако почти 70-летний опыт функционирования «единого народно-хозяйственного комплекса» опровергает бесспорность общепринятой ранее точки зрения.